

«НА ПРАВИЙ БЕРЕГ ДНІПРА НАС ДОПЛИВЛО НЕБАГАТО...»

Війна увірвалась в українські міста і села 22 червня 1941 року. Народ піднявся на боротьбу з ворогом. Бойові дії сягнули Херсонщини 10 серпня 1941 року (територія Нововоронцовського району). На Херсонщині гітлерівським військам протистояли війська Південного фронту у складі 9-ї армії (командуючий – генерал-полковник Я.Т.Черевиченко) та на півночі області – 18-ї армії (командуючий – генерал-лейтенант А.К.Смирнов). З 15 серпня оборону Херсона здійснювали кораблі та сухопутні частини Дунайської військової флотилії (командуючий – контр-адмірал М.О.Абрамов); монітор «Ударний», канонерський човен «Дніпро», міний загороджувач «Колгоспник», штабний корабель «Буг», загін бронекатерів, зенітний артилерійський кулеметна рота, рота морської піхоти, флотський полукіпаж. Місто захищали і 500 білоруських винищувальних батальйонів народного ополчення.

Херсон було окуповано гітлерівськими військами 19 серпня 1941 року. Важкі бої розгорнулись за Бериславсько-Каховською переправою та під Каховкою, де гітлерівським військам протистояли бійці 51-ї Перекопської стрілецької дивізії 9-ї армії (командир дивізії – генерал-майор П.Г.Цирульников). Після захоплення Каховки (2 вересня) гітлерівці 9 вересня прорвали фронт і до середини вересня окупували північний схід Херсонщини включно із Генічеськом (16 вересня). Морські та сухопутні формування Дунайської військової флотилії (командуючий – контр-адмірал О.С.Фролов) під прикриттям кораблів мужньо билися з ворогом у районі Голої Пристані, Нової та Старої Збур'ї, Бехтер, Рибальче та Прогноїв (нині – Геройське), у Дніпро-Бужському лимані та Ягорлицькому заливі. Частини Окремої 51-ї армії (командуючий – генерал-полковник Ф.І.Кузнецов) стримували безперервні атаки гітлерівців у районі Чаплинка-Армянська. Для захисту Кримської півнострова з боку Арабатської Стрілки в районі Генгори була збудована 127-ма окрема артилерійська батарея Чорноморського флоту. Ворог не зміг розгромити батарею, вона вистояла до 24 вересня, коли через Перекоп і Чонгар гітлерівські війська увійшли до Криму, і була

підірвана власними захисниками. У цей день ворожі війська окупували останній населений пункт Херсонщини – село Червоний Чабан Каланчацького району. 25 вересня дунайці евакуювалися з Кінбурнської коси. А Тендрівську косу, важливу для оборони Одеси, Дунайська воєнна флотилія обороняла до листопада.

У державному архіві Херсонської області зберігається доповідь обласної Надзвичайної комісії з розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників на території Херсонської області, яка підсумовує наслідки окупації для нашого краю: «На підставі матеріалів розслідування, свідчень свідків та фотодокументів, обласна Надзвичайна комісія по встановленню та розслідуванню злочинів німецько-

За час окупації міста Херсона гітлерівські злодії розстріляли й замордували 17 тисяч мирних радянських громадян.

Було видано наказ про обов'язкову мобілізацію молоді віком від 16 до 25 років. Забирали також населення і старшого віку. Шестеро дівчат і юнаків за відмовлення їхати до Німеччини гітлерівці повісили. За період окупації німці угнали до Німеччини понад 15 тисяч громадян міста та навколишніх сілиць.

Німецькими загарбниками спалені і зруйновані такі підприємства міста: консервний завод, крекінгзавод, завод локомотивобудування, паротурбінна електростанція, завод склотари, моторемонтний завод, залізнична станція, депо, мости, водогінна станція з магістралями та водогінною баштою, цегельний завод, порт, завод пересувних електростанцій, хлібозавод, млин, кондитерська фабрика та ряд

фашистських загарбників та їх спільників встановила, що за час тимчасової окупації Херсонської області гітлерівці масово вбивали радянських громадян, виганяли їх на німецьку каторгу, піддавали катуванням і знущанням, руйнували та винищували майно радянського народу.

Встановлено, що німецько-фашистські загарбники повністю знищили 12068 споруд, у тому числі: 1771 будову промислово-виробничого призначення, 2942 житлових будинки, 4619 тваринницьких будов, 1631 будову складського господарства та торговельних баз, 1105 інших об'єктів господарського призначення.

Страшительні злочинства вчинили німці над єврейським населенням міста. 23 вересня 1941 року німці вивезли на автомашинах за місто понад 8500 євреїв і всіх їх розстріляли на дільниці сільгоспколону.

Страшна доля спіткала всіх циган, які проживали в районі міста Херсона. Спочатку німці оголосили циганам, що збирають їх для відправки до Румунії. Коли зібралось майже 300 циган, їх розстріляли біля міської тюрми і трупи вивезли в ями в районі валів.

До війни за 7 кілометрів від міста працювала прекрасна устаткована психіатрична лікарня. Окуповані місто Херсон, гітлерівські кати розграбували майно лікарні, а 900 психічнохворих, що перебували на лікуванні, розстріляли і трупи скинули в каміноломню.

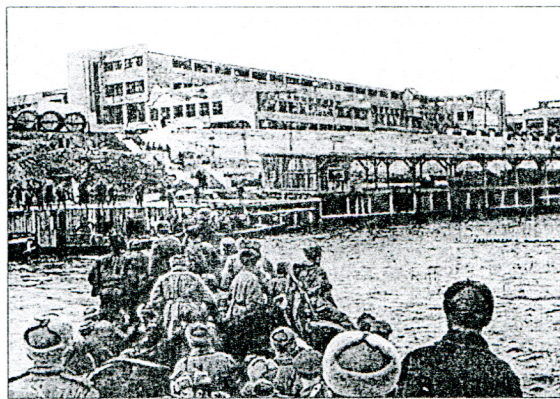
інших підприємств: знищено телеграф, електричну і телефонну мережу. Вивезено до Німеччини все цінне устаткування лікарень, поліклінік та інших медичних закладів (фрагменти).

Визволення Херсонської об-

топада 1943 року Сиваських переправ, що забезпечували війська на Кримському плацдармі, з якого 8 квітня 1944 року розпочалося визволення Криму.

Першими населеними пунктами Херсонщини, які були визволені від нацистської окупації 26 жовтня 1943 року, стали села Лисиче, Павлівка, Самійлівка. Самійлівської сільради Берньорозгачицького району, вся територія району визволено до 8 лютого 1944 року. 28 жовтня 1943 року було визволено перший районний центр Херсонської області с.мт Нижні Сірогози, вся територія Нижньосірогозького району визволено до 30 жовтня. 27 жовтня розпочалося визволення Горностаївського району, завершено 5 лютого 1944 року. 28-29 жовтня повністю визволено територію Іванівського району. 29-30 жовтня визволено основна територія Генічеського району. Протягом жовтня-листопада 1943 року визволено вся територія районів Новотроїцького (29 жовтня – 1 листопада), Чаплинського та Каховського (30 жовтня – 2 листопада). У листопаді визволено вся територія районів Каланчацького (2 листопада), Цюрупинського (2-5 листопада), Скадовського (2-7 листопада), Голлопристанського (2-8 листопада). З 13 листопада 1943 року розпочалося визволення Великокопелетського району, завершено 8 лютого 1944 року.

20-29 лютого 1944 року визволено Нововоронцовський, 29 лютого – 11 березня – Високіпільський, 10-11 березня – Бериславський, 10-12 березня – Великокопелетський райони. Визволення Херсонської області завершилося 12 квітня 1944 року бойовими діями на території Стрілецької, Щасливцівської і Чонгарської сільрад Генічеського району.

ласті розпочалося 26 жовтня 1943 року і завершилося 12 квітня 1944 року, визвольні бої на Херсонщині тривали 170 днів. Найбільш значимі військові операції, при визволенні області – бої за Нікопольський плацдарм (20 листопада 1943 року – 8 лютого 1944 року), що завершилися Нікопольсько-Криворізькою наступальною операцією (30 січня – 29 лютого 1944 року), бої за ліквідації Херсонського передлітського плацдарму в районі озера Вчорашнього (Пойменський плацдарм, 3 листопада – 20 грудня 1943 року), оборона з 1 лис-

У державному архіві області зібрано багато документів, що відображають визволення нашого краю, серед них є і спогади безпосередніх учасників визволення боїв. Це спогади генералів і офіцерів, солдат, артилеристів, кулеметників, піхотинців, вони різні за змістом, фактами. Наведемо декілька уривків спогадів рядових солдат, які звільняли Херсон.

«...Мені, рядовому автоматнику... разом з іншими бійцями довелося форсувати Дніпро в районі села Садове... Коли ми майже допливли до середини

Дніпра, зорег побачив нас й нахилив уразганим артилерійським мінометним вогнем та кулеметами. На правий берег нас висадилось небагато на чолі з командиром батальйону П.М.Кутепова. Утримуючи невеликий клатик землі, цілу добу вели бій із супротивником. Вночі з 12 на 13 березня до нас переправився батальйон... Зосереджені в районі заводу склотари ми пішли на штурм Херсона» (Із спогадів автоматника 1040-го стрілецького полку 295-ї стрілецької дивізії Віталія Опанасовича Рябка).

«У ніч на 12 березня наш батальйон був зосереджений у плавнях навпроти села Антонівка. Бійці розмовляли пошепки, ніхто не зміг заплістити очі, який там сон, коли за кілька годин – уперед. Наш командир... сержант Малишко наказав мені разом з рядовим Миколою Тиخонюком встановити у носовій частині човна кулемет «Максим» і перші штурмові групи перед світанком зникли в імлі, тихо попливли через Дніпро. Погода була холодна, йшов мокрий сніг. І все ж нам пощастило – німці виявили нас, коли ми були майже біля правого берегу Дніпра. Бійці плігали у льодяну воду, намагаючись досягти берега. Бій був упертим... Надійшов наказ – нанести удар у напрямку залізничного вокзалу, виконати його було не так вже і легко, на міському центрі застали німці, й коли тільки наші бійці наблизились, відкрили вогонь із великокаліберних кулеметів. Ми повинні були злягати, а одна група бійців пішла в обхід й ударила з флангу. Вони не витримали й почали тікати...» (Із спогадів автоматника 1040-го стрілецького полку 295-ї стрілецької дивізії Олександра Андрійовича Пономаренка).

«...Разом з іншими підрозділами нашого полку на правий беріг... висадились і наша група автоматників... Німці чинили завзятий опір, особливо в районі порту, їх кулеметники не давали можливості нашим підрозділам переправитися на правий берег. Тоді за наказом командира батальйону М.А.Золотухина наша група автоматників під командуванням лейтенанта М.Г.Мухоморова зайшла фашистам у тил з боку цегельного заводу. Незабаром ворожі кулемети замовкли...» (Із спогадів автоматника 1038-го стрілецького полку 295-ї стрілецької дивізії Миколи Семеновича Черкашина).

Визволення дісталось нашому народу дорогою ціною. У боях за Херсонщину загинуло, померло від поранень, пропало безвісти майже 47 тисяч осіб. Звання Героя Радянського Союзу за героїзм і мужність, проявлені при звільненні Херсонської області, удостоєні 67 солдат і офіцерів.

Тепер порядіз нами вже немає більшості свідків та учасників цих вікопомних подій. Однак документальна скарбниця державної області не тільки береже пам'ять про їхні подвиги, але й про безліч таємниць та маловідомих імен, що чекають на свого дослідника.

Ірина СІНКЕВИЧ, співробітник держархіву області